

MİLADİ XII. ve XIII. YÜZYILDA SİİRT'TE ARAP EDEBİYATI ÇEVRESİ

Ahmet ASLAN*

Giriş: Miladi XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirt'te Siyasi ve Kültürel Çevre

A. Siirt'in Coğrafi Konumu

Bu çalışmamızın konusu olan Siirt ve çevresi, Ortaçağda el-Cezire bölgesinin Diyar-ı Bekr kısmının önemli bir bölümünü teşkil ediyordu. Müslüman coğrafyacılar, Batı literatüründe Mezopotamya, yerli Süryani kaynaklarda ise Beyt Nahrayn (İki Nehir Arası)¹ adıyla geçen bölgeye “el-Cezire” demişlerdir. Çünkü bu coğrafi alan batıdan Fırat, doğudan ise Dicle nehirleri ile çevrilidir. Etrafı sularla çevrili olmasından dolayı bu bölgeye “ada” anlamına gelen “el-Cezire” ismini vermişlerdir.² Siirt ve çevresi her ne kadar Dicle nehrinin kuzeydoğusunda yer alıyorsa da Ortaçağda gerek siyasi gerekse kültürel yönden hep bu bölgenin sınırları içinde addedilmiştir. Özellikle İslami fetihlerden sonra el-Cezire bölgesinin Doğu Anadolu'ya açılan kapısı olmuş ve Ortaçağ boyunca onunla aynı tarihi mukadderatı yaşamıştı. Yine bölgenin güney kısımlarına nazaran serin iklimi ile el-Cezire bölgesinde yaşayan göçebe kabilelerin yaylası olmuştur.

İslamiyet'in ortaya çıkmasından önce Ortadoğu'ya hakim olmaya çalışan Roma- Bizans ve İran İmparatorlukları, aralarındaki siyasi mücadelelerde bölgede mevcut bulunan Arap aşiretlerini kullanmaya çalışmışlardır. Bu yüzden Suriye Irak ve el-Cezire'de tampon Arap emirliklerinin kurulmasına göz yummuşlar hatta yardım etmişlerdir. Bunlardan Irak bölgesindeki Sincar, el-Hadr ve el-Menazira emirlikleri Sasaniler'e, Suriye'deki Tedmur ve Ğassani emirlikleri ile Urfa'daki Abğarlar devleti ise Roma'ya tabi idi. Bu devlet ve emirlikler, bazen Roma-Bizans bazen de İranlılarla ittifaklar kurarak Ortadoğu coğrafyasının siyasi hayatında rol almaya çalışmışlardır.³ Yine bu tampon devlet ve emirliklerin etkisiyle el-Cezire

---

*Yrd. Doç. Dr., Harran Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi, ahaslan@harran.edu.tr.

¹ Ebu'l-Farac, *Ebu'l-Farac Tarihi*, I, 74; Mari b. Süleyman, *Kitabu'l-Muceddel*, 3.

² Yakutu'l-Hamevi, *Mu'cemu'l-Buldan*, II, 134-136; el-Bekri, *Kitabu'l-Memalik ve'l-Mesalik*, I, 497; el-Alusi, *Buluğu'l-Ereb Fi Ma'rifeti Ehvali'l-Arab*, I, 217-222; Guy, Le Strange, *Buldanu'l-Hilefeti's-Şarkıyye*, 144.

³ Geniş bilgi için Bkz. Cevvad Ali, *Tarihu'l-Arab Kablu'l-İslam*, II, 600-625.

bölgesinin bilhassa kırsal kesimlerine Tenuh, İyad ve Tağlib gibi bazı Arap kabilelerine mensup aşiretler gelip yerleşmişti. İslami fetihle beraber Arap aşiretlerinin bölgeye göçü daha da artmış ve kuzeyde Diyar-ı Bekr bölgesine kadar çıkmıştır.¹ Diğer taraftan el-Cezire bölgesine hakim olmak amacıyla İran Sasanileri ile Roma-Bizans İmparatorlukları arasında uzun yıllar boyunca devam eden savaşlarda genelde Roma-Bizans ile siyasi ittifaklar kuran Suriye bölgesindeki Tedmur ve Ğassani devletlerine bağlı aşiretler bölgeye sızıp yerleşiyorlardı. Bizans İmparatorluğunun doğu cephesi komutanı Sergius, el-Cezire bölgesini Sasani akınlarından korumak amacıyla M.586 da Suriyeli Arap komutanlar Ogyrus ve Zogomus liderliğindeki Beni Selih kabilesine mensup Arapları ve Süryanileri Mardin ve Siirt çevresine yerleştirmişti.² Bugün Mardin ve Siirt çevresinde konuşulan Arapça'nın Şam ve Lübnan lehçesi ile aynı olması bu olayı teyid etmektedir. Tahminimize göre Siirt ismi de buradan gelmektedir. Çünkü o dönemde Suriye bölgesinde Batı Süryanice lehçesini kullanan halka Siirto denilmekteydi.

Ortaçağ Arap coğrafyacıları, el-Cezire bölgesini bölgeye yerleşen kabilelere nisbetle üç kısma ayırmışlardır. Bunlar Diyar-ı Mudar (Mudar'ın Yurdu), Diyar-ı Rebia (Rebia'nın Yurdu) ve Diyar-ı Bekr (Bekr'in Yurdu) idi. İlk zamanlarda Diyar-ı Rebia, hem Diyar-ı Rebia'yı hem de Diyar-ı Bekr'i ihtiva ediyordu. Çünkü Bekr kabilesi de Rebia'nın bir koludur. Miladi IX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Rebia kabileler grubundan Bekr b. Vail'e bağlı aşiretlerin ve bunlardan özellikle Şeybanilerin yukarı Dicle havzasındaki bölgeye yerleşmesiyle bu iki kısım ayrı adlarla anılmaya başlandı. Diyar-ı Bekr'e gelince batıdan Karacadağ güneyde ise Mardin tepelerine kadar uzanan ve Dicle nehrinin yukarı havzasında yer alan merkez Amid (Diyarbakır) olmak üzere Meyyefarikin (Silvan), Hısın Keyfa, Erzen ve Siirt şehirlerini ihtiva ediyordu.³

Ortaçağda Diyar-ı Bekr bölgesinin Dicle Nehri'nin doğusunda kalan bölümünün asıl idari ve kültürel merkezi, Meyyefarikin şehri idi. Ancak bugün Diyarbakır vilayetine bağlanmış olmasından dolayı çalışmamızın dışında tuttuk. Bu çalışmamızı bugünkü Siirt vilayeti ile sınırlandırdık. Konumuz olan bugünkü Siirt şehrinin kuruluşu ve tarihi hakkında Ortaçağ Arap kaynaklarında yeterince malumat bulunmamaktadır. Miladi XI. asra kadar bir köyden ibaret olduğu İbnu'l-Azrak'ın kaydından anlaşılmaktadır.⁴ Bizim tahminimize göre Siirt şehri, Hicri VII./Miladi XII. asırda vuku bulan Moğol istilasından sonra önem kazanmaya başlamıştır. Moğollar o dönemde bölgenin büyük şehirleri olan Erzen ve Hısın

¹ Welhausen, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*,75; Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, 29-31.

² Salim Coche, "Türk Hakimiyetine Geçiş Döneminde Mardin ve Çevresi", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu*, 10.

³ Yakut, *Mucemu'l-Buldan*, II,134-136; el-Bekri, I, 497; el-Elusi, I, 220; Guy, 144.

⁴ İbnu'l-Ezrak el-Fariki, *Tarihu'l-Fariki*, 91.

Keyfay'ı tahrip ettikten¹ sonra bölge halkları Siirt'te toplanmaya başlamış ve şehir gelişme sürecine girmiştir. Bu yüzden Siirt vilayetinin coğrafi alanında yer alan fakat bugün önemiyetlerini kaybetmiş bazı yerleşim alanları hakkında biraz malumat vermek konumuz açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Erzen: Ortaçağda bugünkü Siirt çevresinin merkez şehri Erzen idi. Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Bozhöyük köyü ile Gökdoğan köyü arasındaki ören yerinin bulunduğu mevkide kurulu bir şehirdi. Erzen İslami fetihten sonra ve özellikle Emeviler döneminde el-Cezire bölgesinin Doğu Anadolu ve Kafkaslara açılan kapısı olması hasebiyle büyük bir stratejik öneme sahip olmuştu. Ortaçağ Müslüman coğrafyacı İbn Şeddad'a göre yüksek bir yerde olan kalesinin 35 kulesi vardı. Medreseleri, hamamları ve çarşıları olan bir şehirdi. Muhtelif dokunuştaki rika, çizgili bez gibi kumaş imalatı ile meşhurdu.²

Erzen şehri en parlak dönemini Hicri IV./Miladi X. asrın başında yaşadı. Hamdanilerin meşhur emirlerinden Seyfu'd-Devle karargâhını Erzen'de kurarak Anadolu'ya ve Kafkaslara akınlar yapmaya başladı. Ancak daha sonraki yıllarda Hamdaniler, Irak'taki isyanlarla meşgul iken Erzen H.330/M.942 yılında Bizanslılar tarafından işgal ve tahrip edildi³

Hısn Keyfa: Bugün Hasankeyf adıyla bilinen bu şehir, Diyar-ı Bekr bölgesinin en eski yerleşim birimlerinden birisidir. Üç tarafı dağlarla bir tarafı Dicle nehri ile çevrelenmiş olduğundan çok muhkem bir konuma sahipti. İslami fetihten önce Roma ve Bizans İmparatorluklarının doğu hudut noktalarından birisi olması nedeniyle stratejik bir ehemmiyeti vardı. Bu sebepten dolayı Roma İmparatoru Costantios Hısn Keyfa'da müstahkem bir kale inşa ettirmişti.⁴ Arapça'da hısn kelimesi kale, kehf ise kaya oyuğu anlamındadır. Kaya Hisarı anlamındaki adıyla Hısn Keyfa, Ortaçağda Amid-Cizre arasındaki kara ve nehir taşımacılığının önemli istasyonu ve güneydeki Tur Abdin ile Erzen taraflarını birbirine bağlayan önemli bir kavşak noktası idi.⁵

Hısn Keyfa en parlak dönemini Hicri IV./Miladi XII. yüzyılda Artuklular zamanında yaşadı. Ancak H.629/M. 1231 yılında Eyyubi sultanlarından Mısır Sultanı el-Melik el-Kamil burayı zaptederek Artuklular devletine son verdi.⁶ Hısn Keyfa H.658/M. 1260 yılında Moğollar tarafından işgal ve tahrip edildikten sonra

¹ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 184.

² Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, I, 150-151; Neşet Çağatay, "XIII. Asır Ortalarında Cezire", *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, 98.

³ Ebu'l-Farac, I, 256; M. Streck, "Erzen", *İ. A.*, IV, 337-338.

⁴ E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, 2-40.

⁵ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, II, 265; Besim, Darkot, "Hısn Keyfa", *İ. A.*, V, 453; Çağatay, "XIII. Asır Ortalarında Cezire", 97.

⁶ Ali Sevim, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarih* 1, 165-166.

ehemmiyetini kaybetmeye başladı.¹

Tanza: Bugünkü Siirt ilinin Erüh ilçesine bağlı Tanze köyünün bulunduğu mevkide kurulu bölgenin önemli bir yayla şehri idi. Ortaçağlarda medreseleri olan ve birçok bilim adamının yetiştiği bir şehir idi. Özellikle bahar aylarında yaylaya çıkan göçebe aşiretlerin alışveriş merkeziydi.²

Hatım Tay Kalesi: Siirt'in Erüh ilçesine bağlı eski adı Kiver (Kinkever) yeni adı Çetinkol köyünde bulunan ve Hatım Tay kalesi olarak bilinen bu kale, aslında İyyas b. Kabise et-Tai'nin kalesidir. M.591-628 yılları arasında hüküm süren Sasani İmparatorlarından Kisra Perviz, Arap Tay aşireti liderlerinden ve aynı zamanda şair olan İyyas b. Kabise et-Tai'yi Irak'taki Hire devletinin başına getirerek Bizanslılara karşı kullanmak için Siirt ile Meyyefarikin arasındaki Satidma dağları bölgesine göndermiştir. İyyas b. Kabise et-Tai bu kalede tutunarak Bizanslılara karşı zaferler kazandığından bu kale onun adına izafe edilmiştir.³ Tahminimize göre daha sonraki asırlarda cömertliği ile meşhur Hatım et-Tai ismi, İyyas b. Kabise'nin adına baskın gelmiş ve kale onun adıyla anılmaya başlanmıştı.

Ahvişe Manastırı: Siirt'teki tarihi Erzen şehrine bakan yamaçlarda kurulmuş eski bir manastırdı. Rum nehri adıyla bilinen nehrin yakınındaydı. Etrafı geniş bağ ve bahçelerle çevrili, muazzam mimari özelliklere sahip büyük binasıyla bölgenin en büyük manastırlarından birisi idi. Kaynakların bildirdiğine göre bu manastırın 400 rahibi vardı. Burası Nasturi piskoposunun oturduğu yer olarak bilinmekteydi. Bu manastırın çevresi güzel şaraplar üretmekle meşhurdur. Burada yetiştirilen şaraplar civar şehirlere dağıtılıyordu. Ahvişe Manastırı'nın etrafındaki bağ ve bahçeler ise el-Cezire bölgesinin avcı ve serdengeçtilerinin buluşma ve gezinti yeri idi.⁴

B. Siirt ve Çevresinde Müslüman Arap Edebiyatının Oluşum Tarihi

el-Cezire bölgesi H.18/M.640 yılında İyaz b. Çanm komutasındaki Müslüman orduları tarafından fethedilmesiyle beraber Arap aşiretlerinin yoğun göçüne sahne oldu. İslami fetihten önce her ne kadar Bizans ve Sasanilerin siyasi egemenliğinde görünüyorsa da tamamiyle Süryani ve Hıristiyan Arap aşiretleri ile meskûndü. Dört Halife döneminde Arap kabilelerinin bölgeye göçü daha da artmıştır. el-Cezire bölgesinde Arap kültür ve edebiyatı muhitinin oluşması Emeviler döneminde olmuştur. Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan, İslam devletinin divanlarının Arapça olarak tutulmasına karar verdikten sonra Arapça bölgenin

¹ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*; Çağatay, 98; Besim Darkot, "Hisn Keyfa", *İ. A.*, V,452; Oğuzoğlu, "Hasankeyf", *D.İ.A.*, XVI, 364-368.

² Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, IV, 43-44.

³ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, III, 169; el-Alusi, II, 177; Şakir Sabir, *Tarihu'l-Münezeat Beyne'l-İrak ve İran*, 161.

⁴ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, II, 497.

resmi dili oldu. O zamana kadar bölgede Süryani ve Yunan dilleriyle işlenen vergi defterleri Arapça tutulmaya başlandı.¹ Harran'da doğup büyüyen son Emevi halifesi Mervan b. Muhammed halifeliği bölgedeki Kaysi aşiretlerin desteğiyle aldıktan sonra devletin merkezini bu bölgeye taşıdı. Bu durum bölgedeki Arap kültür ve edebiyat muhitinin iyice yerleşmesine sebep olmuştur.²

Diyar-ı Bekr ve özellikle Siirt ve çevresinde ise Arap kültür muhitinin oluşması Abbasiler zamanında olmuştur. Hicri III./Miladi IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Siirt ve çevresi Bekri Araplarının ekseriyetini oluşturan Şeybanilerin denetimine girmeye başladı. Abbasi halifesi el-Mutez, H.255/M.868 yılında Ebu Musa İsa b. eş-Şeyh b. Selil eş-Şeybani'yi Diyar-ı Bekr ve Ermeniye valiliğine atadı. Otuz yıl devam eden Şeyhoğulları emaretinin kurulmasıyla beraber burada Bekr b. Vail'e bağlı aşiretler yoğunluk kazanmaya başladı.³

Hicri III. asırdan itibaren Abbasi İmparatorluğu zayıflama dönemine girmişti. Bilhassa merkezden uzak olan bölgelerde nüfuzunu güçlendiren mahalli emirler, Bağdat'taki halifenin üst egemenliğini kabul etmekle beraber bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başladılar. Aynı durum el-Cezire bölgesinde de meydana geldi. Abbasilerin el-Cezire bölgesindeki otoritesinin bozulmasını fırsat bilen Tağlip kabilesine mensup Hamdan b. Hamdun bölgedeki Haricilerle ittifak kurarak H.272/M.885 yılında Mardin kalesini ele geçirdi. Daha sonraki yıllarda onun halefleri, el-Cezire bölgesinin bütün kısımlarına hakim olabildiler.⁴ Tarihte Hamdaniler adıyla bilinen bu devlet, Seyfu'd-Devle Ali ile zirve noktasına ulaştı. Bu devletin idarecileri özellikle Bizans ile yaptıkları savaşlarla İslam aleminde ün kazanmışlardı. Abbasi İmparatorluğu içindeki bölgesel parçalanmalar devresinde Hamdaniler devleti, Arap nüfusunun mümessili konumundaydı. Hamdaniler zamanında Siirt ve çevresinde Şeybanilerin yanında Tağlip Arapları da çoğalmaya başladı.⁵ Hamdanilerin hakimiyeti sırasında Arap edebiyatı en parlak devrini el-Cezire bölgesinde yaşadı. Mısır'daki Fatimi ve Endülüs'teki Emevi devletini bir kenara bırakacak olursak bu yüzyılda Doğu İslam dünyasında Arap unsurunu temsil eden Hamdaniler devleti tamamıyla bir bedevi Arap karakteri taşıyordu. Dolayısıyla bu dönemde Arap edebiyatı ve şiiri en çok el-Cezire bölgesinde canlılığını koruyabildi.⁶ Hamdanilerden sonra Diyar-ı Bekr bölgesine hakim olan Mervaniler zamanında bölge hem kültürel hem de ümran açısından büyük bir

¹ el-Belazuri, *Futuhu'l-Buldan*, 277.

² Emeviler Döneminde el-Cezire bölgesindeki Arap edebiyatı için Bkz. Mustafa Haddara, *eş-Şi'r Fi Sadri'l-İslam ve'l-Asri'l-Emevi*, 205-257.

³ H. Mükrimin Yinanç, "Diyarbakir", *İ.A.*, III, 610.

⁴ M. Sobernheim, "Hamdaniler" *İ.A.*, V,179; Ali el-Ğamidi, *Biladü's-Şam Kubeyle'l-Ğazvi's-Salibi*, 209.

⁵ H. Mükrimin Yinanç, "Diyarbakir", *İ.A.*, III, 611,

⁶ Şavki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, VI, 507.

gelişme içinde oldu.¹

el-Cezire bölgesi Miladi XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Büyük Selçuklu devletinin egemenliğine girmeye başladı. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, H.447/M.1055 yılında Abbasi halifesinin çağrısı üzerine Bağdat'a gelip Şii Büveyhi devletini ortadan kaldırınca el-Cezire bölgesinin mahalli emirleri, Selçuklu devletinin üst hakimiyetini kabul edeceklerini bildirdiler.² Bu olaydan sonra gerek Türkmen aşiretlerinin gerekse Selçuklu devlet komutanlarının bölgedeki faaliyetleri arttı. Nihayetinde Selçuklu Sultanı Melikşah zamanında İbn Cüheyri komutasındaki Selçuklu orduları, H.498/M.1104 yılında el-Cezire bölgesinin büyük kısmını alarak bölgedeki yerel emirliklere son verdiler.³

Büyük Selçuklu İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Siirt ve çevresi H.496/M.1103 tarihinden itibaren bölgedeki Türkmen ailelerinin en büyüklerinden biri olan Artukluların eline geçti.⁴ Hısn Keyfa Artuklu devleti, H.579/M.1183 yılından itibaren Doğu İslam aleminin en güçlü devleti olan Eyyübiler'in üst egemenliğinde yaşamaya devam etti.⁵

H.629/M.1231 yılında Mısır Eyyubi sultanı el-Melik el Kamil, Hısn Keyfa'yı alarak Artukoğulları devletine son verdi. el-Meliku'l-Kamil bu bölgede bulunan devlet ve edebiyat adamlarını Suriye ve Mısır'a götürüp onları önemli görevlere atadı.⁶

Selçuklulardan itibaren gerek Artuklular gerekse Eyyübiler zamanında el-Cezire bölgesinde etnik yapı büyük bir değişime uğradı. Arapların yanında Türkler ve Kürtler özellikle siyasi ve idari alanlarda daha etkin olmaya başladı. Fakat İslam coğrafyasının her tarafında olduğu gibi Arapça yazı ve edebiyat dili olmaya devam etti. Siirt ve çevresi Artuklular ve Eyyübiler zamanında gerek ümran gerek kültürel alanlarda büyük gelişmeler yaşadı. Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk zamanında kurulmaya başlanan medreseler bu dönemde ülkenin her tarafına yayıldı. Medreselerle beraber oluşan bu kültürel ve ilmi gelişme sürecinde el-Cezire bölgesinin genelinde ve Diyar-ı Bekr kısmında birçok edip, şair ve ilim adamı yetişmişti.

XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirtli Bazı Şair ve Edebiyatçılar

A. en-Nuru'l-İs'irdi: Ebu Bekr Muhammed b. Muhammed b. Abdülaziz b. Abdüssamed b. Rüstem el-İs'irdi, H. 619/M.1222 yılında Siirt'te doğdu. İlk

¹ Bu konu için Bkz. Ahmet Aslan, *el-Hasan b. Esed el-Fariki*, 24.

² İbnü'l-Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, X, 609; el-Ğamidi, 119; Ali, Sevim, 58.

³ İbnü'l-Esir, X, 134-135; el-Ğamidi, 233-261.

⁴ Yınanç, "Diyarbakir", *İ.A.*, 616; Darkot, "Siird" *İ.A.*, X, 620; Osman Turan, 143.

⁵ C.H. Becker, "Eyyübiler" *İ.A.*, IV, 425.

⁶ Yınanç "Diyarbakir", *İ.A.*, III, 616; Darkot, "Hısn Keyfa", *İ. A.*, V, 452.

eğitimini Siirt'teki medrese hocalarından aldı. Genç yaştan itibaren edebiyat ve şiire ilgi duymaya başladı. el-İs'irdi şiirleriyle dönemin hakimleri olan Eyyubi sultanlarını methederek siyasi hayatın içine girdi. Halep emiri el-Meliku'n-Nasır es-Sani Salahu'd-Din Yusuf'un (H.634-656) sarayında nedim oldu. el-İs'irdi, mizahları ve sempatik tavırlarıyla Salahu'd-Din Yusuf'un sarayında en büyük şair olmayı başardı. Hayatının sonunda gözlerini kaybetti. Kendisi de bu konudaki duygularını aşağıdaki beyitleriyle şu şekilde ifade etmektedir.

قد كنت من قبل في أمن و في دعة طرفي يرود لقلبي روضة الأدب

Daha önce güven ve refah içinde yaşıyordum

Edebiyat bahçelerinde yürürken gözlerim kalbime rehberlik ediyordu

حتى تلقبت نور الدين فاعمشت عيني و حول ذاك النور لقلبي

Nuru'd-Din lakabını almakla gözlerimin görme

nurunu kalbime verdi

سألت الله يختم لي بخير فعجل لي و لكن في عيوني

Allah'tan sonumu hayırla bitirmesini istemişti

Allah gözlerimi kör etmekle bu duamı kabul etti

الله في هذا الوري حكمة و أنعم أعيت على الحاصر

Bu alemde hiç kimsenin hesaplayamayacağı

Allah'ın birçok hikmeti ve nimeti vardır

عوضني و الله ذو رحمة عن ناظري الباصر بالناصر

Merhameti bol olan Allah'ım gören gözlerimi aldı

fakat onların yerine bana el-Nasır'ı verdi

el-İs'irdi döneminin en başarılı şairlerdendi. Şiirlerinde mizahi ve alaycı yönü ağır basardı. Şiirlerinde tazmin sanatını alaycı bir üslupla çok başarılı bir şekilde kullanmıştır. Tazmin sanatı ise başka şairlerin beyitlerinin anlamlarını alarak onları kendi lafızlarıyla kendi beyitlerinde kullanma sanatıdır. Şiirlerinde medih, gazel, hiciv ve hikmet konularını işlemiştir. el-İs'irdi'nin bir şiir divanı vardır. Mizahi alandaki şiirlerini toplayan **Sulefetu'z-Zercun Fi'l-Hila'ati ve'l-Mucun** isminde bir şiir kitabı da vardır. el-İs'irdi H.656/M.1258 yılında Halep'te vefat etti.¹

Aşağıdaki iki kasidesinde o dönemde çok yaygın hale gelen şarabı ve haşişi

¹ es-Safedi, **el-Vafi Bi'l-Vafeyet**, I, 188-189; İbn Şakir el-Kutbi, **Fevatu'l-Vefeyet**, III, 271; İbnu'l-İmad, **Şezaratu'z-Zehab**, V, 284; İbn Kesir, **el-Bideye ve'n-Nihaye**, XIII, 245; Ömer Farruh, **Tarihu'l-Edebi'l-Arabi**, III, 590-592; Ömer Rıza Kehhale, **Mu'cemu'l-Muellifin**, III, 652; ez-Zirikli, **el-A'lam**, VII, 29; Katib Çelebi, **Keşfu'z-Zunun**, II, 995; Brockelmann, **GAL**, I, 299.

medhetmek konularını işlemiştir.

	نديمي و كن في اللهو غير مقلد	فديتك نور الحق قد لاح فاهتد
Ey cancağızım nedimim, Hakkın nuru göründü		
Keyfte ve eğlencede başkalarını taklit etme	بأكل حشيش يابس غير أرقد	أ ترضى بأن تمسى شبيهه بهيمة
Kurumuş ve solmuş bir ot parçasını yiyerek		
hayvanlara benzemeye razı olmak ister misin ?	سوى درة كالقوب المتوقد	فدع رأي قوم كالدواب و لا تدر
Koyunlara benzeyen insanların sözlerine kulak asma		
Parlayan yıldız gibi ışık saçan şaraptan başkasını isteme	و قد ضل ليلا عاد بالنور يهتدي	مدام إذا ما لاح للركب نورها
Öyle bir şarap ki karanlıkta yollarını şaşırان süvariler		
onun aydınlığı ile yollarını yeniden bulurlar	فتلقاه مثل القاتل المتعمد	حشيشتهم تكسو المهيب مهانة
Onların haşışı heybetli kişiyi miskinmiş gibi gösterir		
Haşışı içen kişi katil bir insan gibi görünür	فيضحى بوجه مظلم اللون أربد	و يبدو على خديه مثل إحضارها
Afyonun o yeşil rengi, onu içenin yüzüne yansır		
Kararmış boz yüzlü bir insan olur	فينظر مبيض الصباح كأسود	وتفسد من ذهن النديم خياله
Nedimin zihnindeki hayal gücünü bozar		
Sabahın aydınlığını karanlıkmiş gibi görür	و عزا فتلقى دونه كل سيد	و خمرتنا تكسو الذليل مهابة
Hâlbuki bizim şarabımız zelil kişiye vakar ve şeref kazandırır		
Bütün efendileri şarap kâselerinin önünde oturmuş bir halde görürsün	و يروي بها من شربها قلبه الصدي	و تجلي فتجلو كل منادم
Mecliste münadimlere sunulduğunda munadimi çoşturur		
Bu şarap susamış kalbinin susuzluğunu giderir	فيشبهها لونا بخد مورد	و تبدو فيبدو سره و تسره

Şarap görüldüğü zaman içeni sevindirir ve sırlarını açıklar

Böylece içenin yüzü şarabın pembe rengine dönüşür

و فيها على رعم الحشيش منافع   فقل في معانيها وصفها و عدد

Haşişe nazaran şarabın faydaları vardır

Şiirlerinde, şarabın çok olan güzel vasıflarını söyle

و في غيرها للناس كل مضرة   فحدث بكل السوء عن وصفها الردي

Şarabın dışındaki içkilerin hepsinde insanlara zarar vardır

Diğer içkilerin bütün kötü vasıflarını insanlara anlat

و حقك ما ذاق الحشيش خليفة   و لا ملك فاق الأنام بسودد

Yemin olsun ki ne bir halife ne de insanlardan yüce bir sultan

haşişi tatmıştır

و لا جد في وصف لها قط شاعر   بتتميق أفاظ كألحان معبد

Hiçbir şair güzel nağmeli şiirlerinde ciddi

olarak haşişi güzel vasıflarla vasfetmemiştir

و لم تضرب الأوتار في مجلس لها   و ما ذاك إلا للشراب المورد

Haşiş meclislerinde sazlar hiç çalmamıştır

Sazlar ancak gül rengi şarabımızın meclislerinde çalar

أ تخضب من غير المدامة راحة   إذا ما بدت في الكأس تجلي علي اليد

Kâsede fokurduğu zaman akisleriyle kaseyi tutan eli kınalayan

Şaraptan başka bir şey bulunabilir mi?

بها ينتهي المعشوق نشوان مانلا   بقدر كغصن البانة المتأود

Şarabı içen maşuk kendinden geçmiş bir halde sallanmaya başlar

Sallanan el-Ben ağacının dalı gibi zarif endamıyla

يعاطيك راحا مثلها في رضابه   و مبسمه مثل الحباب المنضد

Şaraba benzeyen ağız suyundan sana meyler sunar

Ağızındaki dişleri dizilmiş inci taneleri gibidir

و ينعم بالوصل الذي كان باخلا   به ثم ينسى كل ما كان في الغد

Şarabın verdiği coşkuyla daha önce sana çok gördüğü vuslatını verir

Mazideki bütün olup bitenleri unuttur

أ عن مثلها يا صاح بصبر عاقل
لقد كنت في تركي لها غير مهتدي

Ey dostum akıllı olan şaraptan vazgeçer mi ?
Ben onu terk etmekle hata yapmışım

و لولا فضول الناس ما بت صاحيا
و لم أستمع فيها مقال المفند

İnsanların erdemlileri olmasaydı yolumu bulmazdım
Benim yanlış yolda olduğumu söyleyenlerin sözlerine kulak asmadım

فحذاها و لا تسمع مقالة لانم
و إذا حرمت يوما على دين محمد

Sen şarabını içmeye devam et. Kınayanların sözlerine kulak asma
Muhammed'in dinine göre haram olsa bile

لك الخير لا تسمع كلام المفند
و دونك في فتياك غير مقلد

Allah hayrını versin kınayanın sözünü dinleme
Fetvalarında da taklitçi olma

سألت عن الخضراء و الخمر فاستمع
مقالة ذي رأي مصيب مسدد

Bana haşişi ve şarabı sordun. Bu konuda tecrübeli ve
doğru sözlü olan bendenizi dinle

و حقا ما بالخمر بعض صفاتها
أ تشرب جهرا في رباط و مسجد

Yemin olsun ki ondaki vasıfların bir kısmı şarapta yoktur
Sen şarabı bir mescitte ya da bir ribatta içebilir misin?

عليك بها خضراء غير مبالغ
بأبيض ورق أو بأحمر عسجد

Sana yeşil renkliyi tavsiye ederim
Beyaz ve altuni renkteki kâğıtlarla sarılmış haliyle

و لكن على رغم المدام هدية
تنزه عن بيع بغير التزه

Şaraba nazaran fiyatı bir hediyedir gibidir
Alınması kolay olduğundan ondan çokça alabilirsin

رياضية يحكي الجنان إخضرارها
و خمرهم كالمارج المتوقد

Haşişin yeşil rengi bahçelerin yeşil rengine benzer
Onların şarabı ise fişkırان ateş alevleri gibidir

مدامهم تنسي المعاني و هذه
تذكر أسرار الجمال الموحد

Onların şarapları seni sarhoş eder, sözlerinin manalarını unutturur

Haşış ise bu dünyanın güzel gizemlerini sana hatırlatır

هي السر ترقى الروح فيها إلي ذرى المعالم في معراج فهم مجرد

Haşışın kendisi bir sırdır. Ruh, onunla basit ve samimi

duygular aleminin zirvesine çıkar

بل الروح خفا لا يحل بربعها هموم و لا يحظى بها غير مهتد

Onu içmekle dünyanın dertleri üzerine çökmez

Onu ancak akıllı insanlar anlayabilir

و لا داسها العصار عمدا و دنس الدنان بمختوم من القار الأسود

Haşış, şarap gibi basanların ayakları altında ezilmedi

Ağzı, şarap küplerinde olduğu gibi kara tıpalarla kapatılmadı

و لا تتعب الأبدان عند نزلها و في القبي إذ تبدو كزق ممدد

Kaldırılıp indirilmesi ile insanları yormadı

Halbuki şarap uzanmış bir cesede benzeyen tulumlarla taşınmaktadır

و لا تستخف الناس عقلك بينهم لعمر و لا تدعي لديهم بمفسد

Yemin olsun ki haşışı içmeden dolayı insanlar seni hafife almazlar

Seni bozguncu bir keş olarak görmezler

و في طرف المنديل يوما و عاؤها و يعتاض عن حمل الزجاجة باليد

Elde taşınan cam şişelerinin yerine

Onu, mendilinin ucuyla bile taşıyabilirsin

و تخلص من إثم و حد و لا ترى ذليلا و تنجو من نديم معريد

Kötülüklerden ve cezalardan uzak olur

keyfini bozacak bir nedimin kabalığından da kurtulursun

و بشربها في العسر و اليسر دائما و لا تتقي فيها ليال التعبد

Dar gününde de var gününde de onu içebilirsin

İbadet gecelerinde de onu kullanabilirsin

و تأمن كبسات الحماة و كيدهم و تسلم من جور الولاية و لا تدي

Askerlerin tutuklamalarından ve baskınlarından,

valilerin zulümlerinden kurtulur helak olmazsın

و تغدو ذكيا فاضلا ذا نباهة ظريفا و لا يغشاك فرط تبلد

Uyanık, zeki, zarif ve muhterem bir insan olursun

Sarhoşluğun kaba hantallığı üzerine çökmez

و تصبح عند الناس غير مبغض وتمنح من كل بحسن التودد

İnsanların nezdinde nefret edilen birisi olmazsın

Herkesin o güzel sevgisini kazanırsın

و إن ذاقها المعشوق و أفاك خلسة من الحاسد الواشي علي غير موعد

Maşuk onu tattığı zaman sana dedikoducu

kıskancın bakışından daha hoş bir bakış verir

و من فضلها في الطب جودة هضمها و هيهات يحصى فضلها لمعد

Onun en önemli özelliği hazminin kolay olmasıdır

Onun faziletlerini saymakla bitiremezsin

و لا سيما إن كان فيها منادمي غزال كغصن البانة المتأود

Özellikle karşımdaki nedimimin boyu, sallanan el-Ben ağacına,

gözleri bir ceylanın gözlerine benziyor ise

ينادم بالشعر اللطيف و تارة يقني فيزري بالحمام المغرد

O sohbet arkadaşım, bazen latif ve güzel şiirlerle sohbet eder

bazen de güzel şarkılarıyla öten bülbülleri hafife alır

يغازلني سرا بعيني غزالة و يبسم عن ثغر كدر منضد

Ceylan gözleriyle gizlice bana kur yapar

İnci taneleri gibi dişleriyle de bana gülümser

فلا تستمع فيها مقالة عاذل يصدك عنها و اعص كل مفند

Seni ondan uzaklaştıracak kimsenin kınamalarına kulak asma

Seni ondan uzaklaştıracak herkesin sözlerine isyan et

B. el-Hatibu'l-Haskefi: el-Hatibu'l-Haskefi adıyla bilinen Ebu'l-Fazl Yahya b. Saleme b. el-Huseyn b. Muhammed, H.460/M.1067 yılında Tanza'da doğdu. el-Haskefi'nin lakabı Muinu'd-Din idi. Çocukluk yıllarını Hısn Keyfa'da geçirdi ve ilk eğitimini burada aldı. Genç yaşta ilim tahsil etmek için Bağdat'a gitti. Bağdat'ta Ebu Zakeriyye et-Tebrizi'den edebiyat dersleri aldı. Bunun yanında çeşitli hocalardan Şafii fıkhını okudu. Uzun bir eğitim döneminden sonra memleketine döndü. O zamanlar Diyar-ı Bekr bölgesinin en önemli şehri olan Meyyafarikin şehrine yerleşti ve bu şehrin hatibi ve müftüsü oldu. Yahya b. Seleme H.551/M.1156 yılında vefat etti.

el-Haskefi iyi bir şair, hatip ve resail yazarı bir edip idi. Şiirlerinde ve hutbelerinde, başta cinas olmak üzere lafzi sanatlara ehemmiyet vermiş olmasına rağmen manayı da ihmal etmemiştir. el-Haskefi'nin şiir, hutbeler ve resail divanlarının yanında **el-Muteradifat Fi'l-Kuran** isimli bir eseri de vardır. Çok yönlü bir şahsiyete sahip olan el-Haskefi, döneminin en meşhur alimlerindendi.¹ Elimizdeki şiirlerine baktığımızda hikmet ve vaaz alanındaki şiirlerinde çok başarılı olduğunu görmekteyiz. Bu durum onun iyi bir eğitim aldığına ve dini konulara hakim olduğuna delalet etmektedir. Hamriyyat ve gazel alanında da şiir söylemişse de bu alanda çok başarılı olduğu söylenemez. Aşağıdaki mukattası tasavvufi alandaki şiirlerine güzel bir örnektir.

غريق الذنوب أسير الخطايا   تنبه فذنيك أم الدنيا

Ey günahlara batmış, hatalarının esiri kişi

Dikkatli ol, bu dünya bütün kötülüklerin anasıdır

تغر و تعطي و لكنها   مذكرة تسترد العطايا

Bu dünya, insana bazı imkânları vermekle onu aldatır

Fakat unutma ki verdiklerini tekrar alır

و في كل يوم تسري إليك   دانا فجسمك نهب الرزايا

Her gün sana bir dert verir,

Senin canın musibetlerinin hedefindedir

ترى المرء في أسر أقاتها   حبيس على الهم نصب الرزيا

İnsanı bu dünyanın afetlerinin esiri olarak görürsün

Dertlerin kaparı içinde belaların hedefindedir

و يا راحلا و هو ينوي المقام   تزود فإن الليال مطايا

Ey ahiretin yolcusu, azığına iyi hazırla

Biliyorsun ki günler çabucak geçmektedir

و الله لو كانت الدنيا بأجمعها   تبقى علينا و يأتي رزقها رغا

Vallahi bu dünya sadece bize kalsa ve

bütün nimetlerini bize sunsa

ما كان من حق حر أن يذل لها   فكيف و هي متاع يضمحل غدا

Akıllı bir insan bu dünyanın zilletine razı olmamalı

¹ İbn Hallikan, *Vafeyetu'l-Ayan*, VI, 205-210; Yakut, *Mucemu'l-Udeba*, XIX, 18; el-İsfahani, *el-Haride*, II, 495-496; ez-Zirikli, *Omer Farruh*, III, 306; İbn'l-İmad, IV, 167-169; İbnu'l-Esir, XI, 239; İbn Kesir, XII, 297-299; Kehhale, IV, 97; ez-Zirikli, VIII, 148; Brockelmann, *GAL Supplement*, I, 733.

Geçici olan bu dünyanın nimetine neden boyun eğsin ki

المال يستر كل عيب ظاهر و الفقر يظهر كل عيب باطن

Mal açıkta bulunan bütün ayıpları örter

Fakirlik ise gizli olan ayıpları bile ortaya çıkarır

و محاسن الصعلوك غير محاسن فترى مثالب ذي اليسار مناقب

Zenginin kötü davranışları bile destan olur

Garibanın iyilikleri bile iyilik olarak görülmez

من كان مرتديا بالعقل متزرا بالعلم ملتفعا بالفضل و الأدب

Aklı ile hareket eden ilme sarılan

edep ve fazilet sahibi bir kimse

فقد حوى شرف الدنيا و إن صفرت كفاه من فضة و من ذهب

Elinde gümüşü ve altınları yoksa bile

Bu dünyanın şerefine nail olmuş olur

Aşağıdaki mukattası ise gazel türündendir.

أشكو إلى الله من نارين واحدة في وجنتيه و أخرى منه في كبدي

Allah'a şikâyetim beni yakan iki ateştedir: Bunlardan birisi

onun yüzündeki al yanakları diğeri ise onun kalbimde yaktığı ateştir

و من سقامين سقم قد أحل دمي من الجفون و سقم حل في جسدي

Allah'a şikâyetim iki derttedir: Bunlardan birisi

canımı yakan gözleri diğeri ise içimdeki aşk ateşidir

و من نمومين دمعي حين أذكره يذيع سرى و واش منه بالرصد

Allah'a şikâyetim iki laf götürendendir: Onu hatırladığım an beni ele veren

gözyaşlarım ve her zaman pusuda bekleyen dedikoducudur

و من ضعيفين صبري حين أذكره و وده و يراه الناس طوع يدي

Allah'a şikâyetim iki zaafımdandır: Bunlardan biri benim bu

konudaki bitmeyen sabrım diğeri avucumun içinde sandıkları sevgisidir

مهفهف رق حتى قلت من عجب أخصره خنصري أم جلده جلدي

O kadar nahif ve ince belli ki bileğini parmağım sandım

Tenini kendi tenim sandım

و يرى عذلي من العيبث

و خلع بت أعدله

Yadırgamaya başladığım bir utanmaz
Benim yadırgamamı bozgunculuk olarak gördü

قال حاشاها من الخبث

قلت إن الخمر مخبئة

Ona dedim ki; içki insanın ahlakını bozar
O dedi ki; içkiyi bozgunculuktan tenzih ederim

قال طيب العيش في الرفث

قلت فالأرفاث تتبعها

Ona dedim ki içkiyi zina takip eder
Dedi ki hayatın tadı çapkınlıktadır

قال عند الكون في الجدث

وسأجفوها فقلت متى

İçkiyi bırakacağım deyince ne zaman dedim
Toprak altında olduğum zaman diye cevap verdi

el-Haskefi aşağıdaki mukattalarında mesleğini iyi icra etmeyen bir şarkıcıyı hicv etmektedir. Burada yaptığı tasvir ve kullandığı kelimelerle ehlinin işi olamayan bir şarkıcının zorlama hareketlerini ve iyi bir vakit geçirmek için dinlemeye gelen kişileri nasıl rahatsız ettiğini çok güzel bir şekilde anlatmaktadır.

يبدل بالفقر الغنى

و مسمع غناؤه

Öyle bir şarkıcıydı ki sesi varlığın yerine
yokluğu getirir

رضيتهم لي قرنا

شهدته في عصابة

Başını öyle sarmalamış ki
Baş sarığı boynuzlara benziyordu

فراستي لما دنا

أبصرته فلم تخب

Onu görür görmez ferasetim,
hakkındaki kanaatimi yanıltmadı

كيف يكون محسنا

و قلت من ذا وجهه

Yüzü böyle olan bir kimsenin
güzel şarkı söylemesi mümkün mü dedim

للظن به ممتحنا

و رمت أن أروح

Bununla beraber hakkındaki zannımı

bir daha denemek istedim

هات أخي عن لنا

فقلت من بينهم

Cemaat suskun halde iken haydi kardeşim

bize şarkını söyle diye bağırdım

يومي بسلع هينا

و يوم سلع لم يكن

Ne kara bir gündü

Anladım ki bu günümüz zor bir güne benzeyecek

و حاجب منه إنحنى

فانشال منه حاجب

Bağırmasıyla beraber kaşlarından birisi yukarıya çıktı

Diğer kaşı ise aşağıya indi

فيه نسيمًا منتنا

و إمتلأ المجلس من

Meclisimiz, ağzından çıkan sıkıcı havayla doldu

الأنفس أسباب العنا

أوقع إذ وقع في

Onun ağzından çıkan nefesleri

herkesin midesini bulandırdı

يسمع في ظل الفنا

و قال لما قال من

Boşluğa konuşur gibi sözlerine devam etti

و التخليط حتى لحنا

و ما اكتفى باللحن

Şarkılarına makam verirken

makamları ve nağmeleri karıştırdı

الوغد و كم تقرننا

هذا و كم تكشخن

Böylece o ahmak ağzını mağara gibi açtı

Saçları diken diken oldu

قطعه و دندنا

يوهم زمرا أنه

Sözleriyle saz ekibini şaşırttı.

Bu yüzden tıntınlamak zorunda kaldılar

يخرج حد البنا

و صاح صوتا نافرا

İtici bir sesle bağırdı. Sesi binanı dışına taşıtı

ما ذا على القوم جنى

و ما درى محضره

Gelmesiyle cemaate ne kadar kötülük

Yaptığını bilmiyordu

و ذا يسد الأذنا

فذا يسد أنفه

Kaba sesinden dolayı oturanlardan bir kısmı

kulaklarını bir kısmı ağzını kapatıyordu

تستر عنه الأعينا

و منهم جماعة

Mecliste oturanların bir kısmı ise

yüzlerini başka tarafa çeviriyordu

غيظ أبث الشجنا

فاغظت حتى كدت من

Öyle bir sıkıldım ki etrafımdaki

insanlara da sıkıntı vermeye başladım

إما المعني أو أنا

و قلت يا قوم اسمعوا

Hazır olan insanlara dedim ki Ey cemaat

beni dinleyin burada ya ben olurum yada o

يخرج هذا من هنا

أقسمت لا أجلس أو

Yemin ederim ki bu çıkmadan ben burada oturamam

إن السقم هذا و الضنا

جروا برجل الكلب

Bu köpeği ayaklarından tutup dışarı atınız

bu adam sıkıntı ve kabalığın bizzat kendisidir

و ددت عنا المحنا

قالوا لقد رحمتنا

Meclisteki cemaat bize iyilik yaptın

sıkıntılarını bizden uzaklaştırdın dediler

راحة نفسي و الثنا

فحزت في إخراجة

Onu dışarı çıkarmakla hem kendim rahatladım

Hem de oturanların övgüsünü kazandım

قرأت فيهم معلنا

و حين ولي شخصه

O buradan gidince mecliste

bulunanlara şunu söyledim

أذهب عنا الحزنا

الحمد لله الذي

Bizden hüznü uzaklaştıran Allah'a hamdolsun dedim

محجب عن بيوت الناس ممنوع

و مسمع قوله بالكره مسموع

Öyle bir şarkıcıdır ki kimse isteyerek onu dinlememiştir

Kimse onu evine isteyerek almamıştır

غنى فبرق عينيه و حرك لحبيه   فقلنا الفتى لا شك مصروع

Şarkısına başlayınca gözlerini açtı çenesini oynatmaya başladı

Herkes saralı olduğunu zannetti

و قطع الشعر حتى ود أكثرنا   أن اللسان الذي في فيه مقطوع

Söylediği şiirleri öyle bir parçaladı ki

Hepimiz dilinin parçalanmasını arzu ettik

لم يأت دعوة أقوام بأمرهم   و لا مضى قط إلا و هو مصفوع

Hiçbir meclisin daveti üzerine gelmemiştir

Gittiği her meclisten tekme yiyerek çıkmıştır

C. Muciru'd-Din b. Temim: Muciru'd-Din b. Temim adıyla bilinen Muhammed b. Yakub b. Ali el-İs'irdi, Fahrüddin b. Temim'in kızından torunudur. Muhammed b. Yakub'un hayatının ilk dönemleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Muhammed b. Yakub, genç yaşta asker olarak Hama şehrinin hakimi olan Eyyubi sultanı el-Melik el-Mansur el-Sani Seyfu'd-Din Muhammed el-Eyyubi'nin (H.642-683) hizmetine girdi. Hakkında bilgi veren kaynaklar onun disiplinli ve cesur bir asker olduğunu söylemektedirler. Muhammed b. Yakub H.648/M.1258 yılında Hama'da vefat etti.¹ Aşağıdaki mukattalarında cesur olduğunu ve savaş meydanlarını sevdiğini kendisi şöyle belirtmektedir.

دعني أخطر في الحروب بمهجتي   إما أموت بها و إما أرزق

Bırak savaşlarda canımı tehlikelere atayım

Ya savaşlarda ölürüm ya da zafer kazanırım

فسواد عيشي لا أراه أبيضاً   إلا إذا احمر السنن الأزرق

Hayatımın zulmeti ancak mavi kılıcımın kırmızı kanlarla

boyandığı zaman aydınlığa kavuşur

إني لأعجب في الوغى من فارس   حارت دفاق فكري في كنهه

Aslının ne olduğu hususunda hayrette kaldığım

Savaş meydanında bir kişiye şaşırdım

أدى الشهادة لي بأني فارس   الهيجاء حين جرحته في وجهه

¹ es-Safedi, V, 228-229; el-Kutbi, IV, 504-505; İbnu'l-İmad, V, 389-390; İbn Tağriberdi, en-Nucunu'z-Zahire, VII, 367; Omar Farruh, II, 652-654; ez-Zehebi, el-İbar, V, 301; ez-Zirikli, VIII, 18.

Onu yüzünden yaraladığımda benim çetin savaşların
süvarisi olduğuma şahadet getirdi

لو كنت تشهدي و قد حمي الوغى في موقف ما الموت عنه بمعزل

Ölümden kaçışın olmadığı bir anda

Savaşın en kızgın zamanlarında beni bir görsen

لترى أنابيب الفتاة علي يدي تجري دما من تحت ظل القسطل

Kılıcın gölgesi altında bileklerimden aşağıya doğru

Akan kan pınarlarını görürsün

أذنت لي في رحيل لا أسر به و لا تلذ به روعي و لا بدني

Ruhumun ve bedenimin sevdiği bir yerden gitmeme izin verdin

لاني منك في عز و في دعة و هكذا كنت في أهلي و في وطني

Çünkü ben senin yanında olmaktan şeref ve mutluluk duyarım

Savaş meydanları benim memleketim ve vatanım olmuştur

Arap edebiyatı kaynakları Muhammed b. Yakub'u döneminin önemli şairlerinden saymaktadırlar. Ancak şiirleri kısa mukattalar şeklindedir. Şiirlerinde doğayı tasvir, gazel, hiciv ve mizahi konuları işlemiştir. Döneminin modası olan tazmin sanatını çokça kullanmıştır. Bu sanatı kullandığını kendisi de aşağıdaki beyitleriyle belirtmektedir.

أطلع كل ديوان أراه و لم أجزر عن التظمين طيري

Bulabildiğim her şiir divanını okurum

Şiirlerimde tazmin sanatını yapmaktan hiç çekinmedim

أضمن كل بيت فيه معنى فشعري نصفه من شعر غيري

Manası olan her şiir beytini tazmin ederim

Bundan dolayı şiirlerimin yarısı benim diğer yarısı başka şairlerindir

Muhammed b. Yakub, en çok tabiatı tasvir eden şiirler söylemiştir. Bu alanda söylediği şiirlerine baktığımızda şiirlerinin çok rahat verici, insanın ruhunu teskin edici olduğunu görmekteyiz. Özellikle çevresinde gördüğü tabiat güzelliklerini anlatırken sözleriyle çok başarılı portreler çizebilmiştir. Aşağıdaki hamriyyat ve vasf mukattaları bunun en güzel örnekleridir.

ناعورة مذ ضاع منها قلبها ناحت عليه بآنة و بكاء

Gönlünü Kaybeden şu dönme dolaba bak

Ahlarla ve vahlarla kalbine ağlamaktadır

و تعلت بلقانه فمن أجل ذا جعلت تدير عيونها في الماء

Gönlüne kavuşmak için tutuşup yanmakta

Bundan dolayı bu dönüşleriyle suda kaybettiği kalbini aramaktadır

و حمام قد قصرت عن سجعها فوق الغصون عبارة الخطباء

Dallarda öten kuşlar, secili ötüşleriyle bütün

Hatiplerin secili sözlerini geride bıraktı

كررن حرف الرء في أسجاعها لتغيظ منها واصل بن عطاء

Bu öten kuşlar secilerinde R harfini öyle tekrarladılar ki

Vasıl b. Ata'yı kızdırmak istiyor gibiydiler

هو لم يطق بالرء نطقا و هي لم تنطق إذا خطبت بغير الرء

Vasıl b. Ata konuşurken R harfini telaffuz edemiyordu

Kuşlar ise R harfinin olmadığı bir söz söylemiyordu

لقد نزهت عيني أنابيب بركة تقابلني أمواها بالعجب

Fıskiyelerinden çıkan sularının yaptığı akisler acayip bir şekilde

Beni karşılayan havuz benim gözlerimi ne çok dinlendirdi

أنابيب لجت في غلو كأنما تحاول ثارا عند بعض الكواكب

Su fıskiyelerinin suları öyle bir yükseliyordu ki

Yıldızlardan intikam almak istiyor gibiydi

يا أيها المولى الشريف و من له فضل يفوق على أهل الأدب

Faziletleri bütün edep ehlini geçen

saygıdeğer efendim

لما أزرتك شمعتي لتنيرها جانت تحدث عن سراجك بالعجب

Ateş almak için mumumu sana gönderdiğimde

Mumum, şaşkın bir halde senin lambandan söz etmeye başladı

وافته حاسرة فقبل رأسها و أعادها نحوي بتاج من ذهب

Benim mumum lambanın yanına varınca ondan bir öpücük aldı

Ve o altın bir taç ile bana geri gönderdi

يا جاعل الأفق مثل الأرض حجته بالشمس إذ بزغت و البدر حين وضع

Gökyüzünde güneşin doğuşu ve ayın parlamasından dolayı

Onu yeryüzünden daha yüce gören kişi

كم من شمس و أقمار إذا سرحت في الأرض طرت إليها خفة و فرح

Yeryüzünde yürüdükleri zaman etrafa sevinç ve cazibe

Saçan nice güneşler ve aylar vardır

فلا تقل قرح في الجو زينه في كل غصن ترى في الأرض قوس قرح

Gökkuşağı gökyüzünü güzelleştiriyor deme

Yeryüzüne baksan her dalın bir gökkuşağı olduğunu görürsün

و ليلة بتها من ثغر حبي و من كأسه إلي فلق الصباح

Öyle bir gece ki sevgilimin ağız suyunu ve kesemdeki

Şarabı şafak sökünçeye kadar içmeye devam ettim

أقبل أقحوانا في شقيق و أشربها شقيقا في أقاحي

Gelincik çiçeği kırmızısı dudakları arasında papatya çiçeği öpmekte

Beyaz bardaklar içinde kırmızı şaraplar içmekteyim.

يا جاعل الماء مثل الريح في عظم خفض مقالك إن القول ينتقد

Azamette suyu havaya benzeten insan, sözlerinde ileri gitme

Bu sözün başkaları tarafından yadırganacaktır.

البحر و البحر لا تخفى مهابتة- للخوف من سطوات الريح يرتعد

Deniz-ki denizin korkunçluğu açıktır- havanın

baskın akınlarından titremektedir.

و ربما سرعته من مهابتها أما تراه على أشداقه الزيد

Belki de denizin havadan olması havadan korktuğundandır

Çenelerindeki köpükleri görmüyor musun?

لمن أبوح بشعري حين أنظمه أم من أخص بما فيه من الزيد

Nazmettiğim şiirlerimi kime sunayım

Ya da şiirlerimdeki özlü sözlerimi kime anlatabayım

أما جهول فلا يدري مواقعه أو فاضل فهو لا يخلو من الحسد

Ya onun anlamlarını bilmeyen bir cahil

Ya da kıskanan bir bilene mi?

و أهيف مثل البدر غصن قوامه عليه قلوب العاشقين تطير

Ay yüzlü ince belli zarif endamı ile bir selvi ağacına benzer

Bütün aşıkların kalpleri ona doğru uçmakta

علي مثلها كان الخصب يدور يدور عذاره لتقبيل وجنة

Öpücük vermek için saç lülelerini arkaya attı

Gür ekinler ancak böyle dolanırdı.

و لم أنس قول الورد و النار قد سطت عليه فأمسى دمعه يتحدر

Ateşin ısısını hissettiğ zaman gözyaşı

döken gülün şu sözlerini unutmam

ترفق فما هذي دموعي التي ترى و لكنها نفس تدوب فتقطر

Bana acıyın bu gördüğünüz gözyaşım değildir

Bu eriyerek damlayan ruhumdur

غدوت به فيما جرى متفكرا ألا رب يوم قد تقضى ببركة

Bir havuzun başında mazideki günlerimi anarak

Nice günler geçirdim

بعيني رأيت الماء فيها و قد هوى على رأسه من شاطئ فتكسرا

Bu havuzun başında yüksek fıskiyesinden

Baş aşağı düşerek parçalandığı gözlerimle gördüm.

رعى الله وادي النيربين فأنتي قطعت به يوما لذيدا من العمر

Allah Neyrabeyn vadisini korusun

Hayatımın güzel bir gününü burada geçirdim

درى أنني قد جنته منتزها فمد لأقدامي بساطا من الزهر

Hoş vakit geçirmek için buraya geldiğimi anladığından

Ayaklarımın altına çiçeklerden sererek karşıladı

و أخدمني الماء الزلال فحيثما التفت رأيت الماء في خدمتي يجري

Tatlı sularını benim hizmetime sundu

Hangi tarafa baktysam hizmetime koşan suları gördüm

تأمل إلى الدولاب و النهر إذ جرى و دمעה بين الرياض عزيز

Akarken nehre ve dönme dolap dönerken

Bahçeler arasındaki dönen dolabın gözyaşları

فأصبح ذا يبكي و ذاك يدور	كأن نسيم الروض قد ضاع منها
Sanki bahçenin o kokusu ondan yayılıyordu	
Nehir ağlıyor diğeri ise dönüyordu.	
صهبا في عقلي لها تأثير	روحي الفداء لمن أدار بلحظه
Bakışlarıyla ruhumu sarhoş eden	
bir güzele canım kurban olsun	
مشمولة و إناؤها مكسور	فأعجب له أنني يصون بلحظه
Onun en garip tarafı bakışlarıyla	
Kâsesi kırık şarabı koruyabilmesidir	
من بركة رافت و طابت مشرعا	أفدي الذي أهوى بفيه شاربيا
Ağzını daldırıp havuzdan su içmeye çalışana canım kurban olsun	
Havuzdaki suların su ve suyunun parlaklığı ne güzeldir.	
فأرتني القمرين في وقت معا	أبدت لعيني وجهه و خياله
Havuzun suyu onun hem yüzünü hem de gölgesini bana	
Göstermekle aynı anda iki ayı görebilmiş oldum	
حملت براحة غصن بان أينعا	طوبى لمرآة الحبيب فإنها
Yârimin aynasına ne mutlu o ayna, zarif ve	
İnce bir elin ayasında taşınıyordu	
فأرتني القمرين معا	واستقبلت قمر السماء بوجهها
Sevgilimin yüzünü göstermekle göklerdeki ayı yansıtıyordu	
Böylece aynada iki ayı görmüş oldum.	
و دموعه خوف الحريق تراق	لم أنسى قول الورد حين جنيته
Gülü koparıırken korkudan akan gözyaşlarıyla	
Beraber bana söylediği şu sözü unutmam.	
فأليكم هذا الحديث يساق	لا تعجلوا في أخذ روعي فاصبروا
Ruhumu almada acele etmeyen biraz sabredin	
Bu sözlerim sizin içindir.	
وافتك قبل أوانها تطفيليا	سبقت إليك من الحديقة وردة
Bahçede tomurcukları tam açmamış bir gül	

büzülmüş tomurcukları ile sana öpücük yollamaktadır.

طمعت بلثمك إذ رأتك فجمعت فمها إليك كطالب تقبيلاً

O gül seni görür görmez senden bir öpücük bekliyordu

Bundan dolaydır ki dudaklarını büzüştürmüştü.

بعث النسيم رسالةً بقدومه للروض فهو بقربه فرحان

Rüzgar gelişiyle bahçelere bir haber gönderdi

Bahçeler de rüzgârın gelişine sevinmişti

و لطيب ما قرأ الهزار بشدوه مضمونها مالت له الأغصان

Öten kuşun nağmelerinin güzelliğine

Ağacın dalları sallanmaya başladı

لم لا أميل إلى الرياض و زهرها و أقيم منها تحت ظل صافي

Bahçeye ve onun çiçeklerine neden gönül vermem ki

O bahçenin misafir kabul eden gölgesinde oturmaktayım

و الغصن يلقاني بثغر باسم و الماء يلقاني بقلب صافي

Dallar gülümseyen dişleriyle beni karşıladı

Sular saf ve temiz kalbiyle beni karşıladı

يا ليلة قصرت بزورة غادة سفرت فأغنى وجهها عن بدرها

Sevgilimin ziyaretiyle çok kısa geçen gece

Sevgilimin yüzü senin ayının yerini almıştı

حتى إذا خافت هجوم صباحها نشرت ثلاثة ذوانب من شعرها

Güneşin doğuşundan korktuğu için

Saçlarından üç yelesini etrafa saçtı

قالوا رأيناك كل وقت تهيم بالشرب و الغناء

Dediler ki hayatını şarap meclislerinde ve müzik âlemlerinde

geçirdiğini görüyoruz

فقلت إنني فتى فنوع أعيش بالماء و الهواء

Onlara dedim ki: Ben su ve havayla yaşayan

Kanaatkâr bir delikanlıyım

أ يا قدحا قد صدع الدهر شمله فأصبح بعد الراح قد جاور التريا

Kaderin benden ayırdığı ey kadeh, benim avuçlarımın içinde iken

Şimdi toprakların malı oldun

سأبكيك في وقت الصبوح و إنني سأكثر في وقت الغبوق لك الندبا

Şafak vaktinde şaraplarımı içerken senin için ağlayacağım

Geceleri meylerimi içerken sana ağıtlar söyleyeceğim

و إن قطبت شمس المدام فحقها لأنك كنت الشرق للشمس و الغربا

Şaraplar, senin için yas tuttuysa haklıdır

Çünkü sen onun sabahı ve akşamı idin

أهديته قدحا فإن انصفته أوسعته بجماله تقبيلاً

Ona bir bardak hediye ettim elimden gelseydi

Güzelliğinden dolayı bardağı değil onun dişlerini öpmek isterdim

نظمت به الصهباء در حبابها حتى يصير لرأسه إكليلا

Kâsenin içindeki şarabın kabarcıklarını öyle dizildi ki

Kâsenin başına bir taç oldu

مدامة كاساتها تعطي الأمان من الزمان

Öyle bir şarap ki onun kâseleri

zamanın darbelerine karşı insana güven verir

قد أحكمت علم النجوم و أتقنت سحر البيان

Bu öyle bir şey ki astroloji ilimlerini yutmuş

Beyan ilimlerinde derinleşmiştir

فإذا حساها الشاربون و أوقعتهم في الأمانى

Bu şarabı içenler aldıkları her yudumdan sonra

kendilerini güvende hissederler

بدأت بإخراج الضمير و بعده عقد اللسان

O şaraptan içenler samimi duygularını kolayca ifade edebilir

Ve sözlerini söylemede güçlük çekmezler

و ليلة بت أسقي في غياهيها راحا تسل شبابي من يد الهرم

Öyle bir geceydi ki karanlıklarında şarap içmeye devam ettim

Bu gecenin uzaması bana gençliğimi geri getirdi

غزالة الصبح ترعى نرجس الظلم

ما زلت أشربها حتى نظرت إلى

Şarabı içmeye devam ettim bir de baktım ki

Doğacak güneş gecenin yıldızlarını tek tek yemeye başladı

كملت فلم تحتج إلى تتميم

يا أيها الملك الذي أوصافه

Güzel olan bütün iyi vasıfları kendinde toplayan sultanım

Yeni vasıflar almaya ihtiyacın yoktur

كرما يغطي فعل كل كريم

أفريت ما فوق البسيطة كلها

Cömertliğiyle yeryüzündeki her şeyi bitirdin

Senin cömertliğin herkesi geçti

من أفقها بأهله و نجوم

ثم ارتقيت إلى السماء فجدت لي

Sonra semaya yükseldin ve oradan aylar ve yıldızlar

Getirip bana verdin

D. el-Hatib Asilu'd-Din: Ebu Ali, Muhammed b. İbrahim b. Ömer el-Ufi el-İs'irdi, Siirt'te doğdu. İlk eğitimini buradaki hoca ve alimlerden aldı. Genç yaşta ilim tahsil etmek için Şam'a gitti. Eğitimini tamamladıktan sonra Şam merkez camisinde hatip oldu. Daha sonra Mısır'a gitti. Burada bir camide hatiplik yaparken kadı naipliği görevini de sürdürdü. el-Muzaffer Kutuz ile Şam'a geldi ve Ayn Calut muharebesine katıldı. Asilu'd-Din H.668/M.1270 yılında vefat etti. Muhammed b. İbrahim, çok yönlü bir şahsiyete sahipti ve çeşitli ilmi alanlarda çalışmaları olan birisiydi. İyi bir şair ve hatip olan Muhammed b. İbrahim'in hutbeler divanı vardır. Şiirlerinde genelde Ehli Beyt'i övmüştür.¹

بصوم مع صلاة و اجتهاد

إذا ما جاء قوم في الميعاد

Hesap gününde insanlar, oruçları namazları ve

ictihadları ile geldikleri zaman

وحج و اعتمار مع جهاد

و معروف و إحسان جزيل

İyilikleri, bol ihsanları, hacları,

umreleri ve yaptıkları cihadları ile geldikleri zaman

و ما أعددت من صدق الوداد

أتيت بحبكم يا آل طه

Ey Ehli Beyt, ben sizin sevginizle gelirim

Size olan samimi duygularımla geldim

¹ es-Safedi, II, 2.

و حسن الظن من رب العبادي فذاك نخيرتي في يوم حشري

Mahşer gününde benim zahirem size olan sevgim

Ve kulların rabbinden büyük umutlarım

E. İbrahim b. Lokman: İbrahim b. Lokman b. Ahmed b. Muhammed el-Katib eş-Şeybani, H.612/M. 1215 yılında Siirt'te doğdu. İbrahim b. Lokman'ın lakabı ise Fahrüddin idi. Nisbetinden de anlaşıldığı gibi Bekri kabilesinin Şeyban koluna mensuptu. İbn Lokman genç yaşta Amid şehri emiri Artuklu Mevdud'un sarayında, saray nazırı nezdinde katiplik görevini yaparken bazen nazıra da vekalet ediyordu. Burada çalışırken hat sanatı ile uğraşıyordu. Özellikle buğday yaprakları üzerinde yaptığı hat sanatı ile çok meşhur olmuştu. Mısır Eyyubi Sultanı el-Kamil, H.630/M.1232 yılında Amid şehrini fethedince el-Kamil'in veziri el-Baha Züheyr, Amid şehrinin nazırından bazı şeyleri talep etmişti. el-Baha Züheyr'e verilen cevabi mektupları ise İbrahim b. Lokman yazıyordu. el-Baha Züheyr, İbn Lokman'ın hattını çok beğenmiş olduğundan onu Mısır'a çağırdı ve inşa katipliği görevini ona verdi. Hayatının sonuna kadar Mısır Eyyubileri saraylarında devlet adamı olarak çalıştı. İbn Lokman devlet adamlığının yanında iyi bir şair ve hattat idi. Melik Kalavun'un iki dönem vezirliğini yaptı ve H.693/M.1293 yılında Mısırda vefat etti.¹

و لنن كتمت عن الوشاة صبايتي كن كيف شنت فإني بك مغرم

Sen nasıl olursan ol, ben sana tutkunum

Dedikoduculardan dolayı aşkımı gizlesem bile

أشتاق من هو في الفؤاد مخيم أشتاق من أهوى و أعلم أنني

Sevdiğime özlem duyarım

Gönlümde taht kurduğunu bildiğim halde onu hep özliyorum

و إذا بكى وجدا غدا يتبسم يا من يصد عن المحب تدللا

Nazlanarak sevgiliden yüz çeviren

Aşk ateşinden ağladığı halde sanki gülümser gibiydi

فحذار من نار تتضرم أسكنتك القلب الذي أحرقتة

Ben seni yaktığın gönlümün içinde sakladım

İçimde alev alev yanan ateşten kendini koru

F. Mervan b. Ali b. Seleme: Ebu Abdullah el-Vezir Mervan b. Seleme et-Tanzi, Tanza'da doğdu. Genç yaşta Bağdat'a giderek Ebu Bekr b. Ahmed b. el-Huseyn eş-Şazi'den fıkıh dersleri aldı ve Şafii mezhebinde iyi bir fıkıhçı oldu. Daha sonra

¹ es-Safedi, VI, 97-98; İbn Tağrıberdi, VIII, 50; el-Kutbi, I, 43; İbn Kesir, XIII, 397.

memleketine döndü ve Fenek kalesine yerleşti. Bağdat'taki hilafet divanına elçi olarak gitti. H.540/M.1145 yılında vefat etti. Ebul-Fazl Muhammed b. Tahir el-Makdisi'nin "Safvatu't-Tasavvuf" isimli eserinin özetini yazdı. Mervan b. Ali'nin hikmet ve ihvaniyyat alanında şiirleri de vardır.¹ Aşağıdaki mukattaları buna örnektir.

و إذا دعتك إلي صديقك حاجة فأبى عليك فإنه المحروم

Zaruri bir ihtiyacın seni dostuna muhtaç ettiyse

Ve o dostun sana yardımcı olmadıysa bil ki asıl muhtaç olan kendisidir

فالرزق يأتي عاجلا من غيره و شدائد الحاجات ليس تدوم

Bil ki senin muhtaç olduğun o şey başka yerden de gelebilir

Yokluğun sıkıntıları daim olmaz ki

فاستغن عنه و دعه غير مذمم إن البخيل بماله مذمم

Onun hakkında kötü söz söylemeden ondan uzaklaş

Zaten cimri insan malının çokluğundan dolayı kınanmıştır

و ما الدنيا و إن طابت و دامت بأكثر من خيال في منام

Bu hayat ne kadar uzun sürse ve ne kadar mutluluk içinde geçse de

Uykudaki bir rüyadan başka bir şey değildir

تزول عن الفتى و يزول عنها كما زال الظياء من الظلام

Dünya, delikanlı kişilerden hemen kaçır

Aydınlığın zulmetten kaçtığı gibi

لعمري لنن طال المدى و تصرمت ليال و كان الوصل فيها يزيناها

Ömrüme yemin olsun ki ayrılık geceleri ne kadar

Uzun sürse ve vuslat çok arzulanan olsa

فاني راع للوداد و إن قست قلوب فاني بالوفا أستليناها

Ben dostluğumda devam ederim

Arkadaşların kalbi beni unutsa da ben vefam ile onların kalplerini kazanırım

و إن جمع الإخوان عني رددتهم بأسباب و د خالص لا أخونها

Arkadaşlarım benden yüz çevirseler bile

Ben samimi sevgilerimle onlara cevap veririm

¹ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, IV, 44; el-İsfahani, II, 412.

و إن أعرضوا أقبلت غير مودع و إن بذلوا وجه الإخاء أصونها

Dostlarım benden kaçsalar bile ben onların peşinden koşarım

Eğer bana dostluk ellerini uzatırlarsa ben onlara hiyanet etmem

G. İbrahim b. Abdullah b. İbrahim et-Tanzi: Elimizde mevcut bulunan kaynaklarda hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yakut'un Mucemu'l-Bulden'inde H.568 yılında hayatta olduğuna dair bir not bulunmaktadır.¹ Aşağıdaki mukattasında memleketi olan Tanza'ya ve oradaki dostlarına olan özlemine dile getirmektedir.

و إنى لمشتاق إلى أرض طنزة و إن خاننى بعد التفرق إخوانى

Ayrıldıktan sonra oradaki bazı dostlarım beni unutmuş olmasına rağmen

ben Tanza'nın toprağını hala özlemekteyim

سقى الله أرضاً لو ظفرت بتربها كحلت به من شدة الشوق أجفاني

Allah Tanza'nın toprağını bolca sulasın

O toprağı bulabilirsem, gözlerimi onunla sürmeleyeceğim

يا زاجراً في حدوده الأيانقا رفقا بها تفديك روجي سانقا

Ey develeri hızlandıran kervanbaşı

Canım sana kurban olsun. Develere biraz merhamet et

فقد علاها من بدور طنزة من ضرب الحسن له سرادقا

O develerin üzerinde Tanza'nın güzelleri vardır

Güzellikleri hörgüce yansımaktadır

قد سلب القلوب في جماله و شددا في خصره مناطقا

Güzelliğiyle kalpleri çaldı

Herkesin kalbini avucunun içine aldı

و حير العقول في دلالة إذ لبس التجان فالقراطقا

Taçlarını ve küpelerini takarken

Nazlarıyla herkesi derbeder etti

وا وحشتي من بعده لبعده و وا شقاني إذ ظلت عاشقا

Onun ayrılığında dolayı yalnızlığıma eyvah

Ona olan aşkımdan dolayı çileme eyvah

¹ Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, IV, 44; İbn Hallikan, VI, 210; el-İsfahani, II, 494-495.

H. el-Hasan b. Muhammed b. el-Kumeyt: Ebu Talib el-Hasan b. Muhammed b. el-Kumeyt ünlü şair el-Kumeyt'in oğludur. Erzen'e bağlı Enayn köyünde doğdu. el-Hasan b. Kumeyt genç yaşta Bağdat'a giderek dini ilimler ve edebiyat alanında dersleri aldı. el-Hasan b. el-Kumeyt Atabeg Zengi'nin veziri olan Kefertusalı Ziyau'd-Din'e vekalet ediyordu. İyi bir şair ve edip olan b. el-Kumeyt H.635 yılında vefat etti.¹

F. Yahya b. Abdullah el-Erzeni: Ebu Muhammed Yahya b. Abdullah Erzen'de doğdu. Genç yaşta ilim tahsil etmek için Bağdat'a gitti. Burada dini ve edebi eğitimini aldıktan sonra bir medresede Arapça hocalığı yaptı. Bunun yanında hat sanatı ile meşhur oldu. Şair ve edip olan Yahya b. Abdullah Arapça nahvi alanında bir mukaddime de yazmıştır.²

G. ez-Ziyau'n-Nahvi: Salih b. İbrahim b. Ahmed b. Kureyş H. 615 yılında Siirt'in Tanza ilçesinde doğdu. Salih b. İbrahim küçük yaşta eğitim almak için o zaman bölgenin kültür merkezi Meyyafarikin'e gitti. Buradaki medreselerde dini ve edebi eğitimini tamamladı. Özellikle kraat ve Arapça dilbilgisi konularında uzman oldu.³

Sonuç

Siirt, Hısn Keyfa ve Erzen şehirleri Dicle ve Fırat arasında bulunan ve Batı literatüründe Mezopotamya, İslam literatüründe ise el-Cezire adıyla bilinen bölgenin Diyar-ı Bekr kısmında bulunan önemli tarihi şehirlerdir. Siirt ve çevresi her ne kadar Dicle nehrinin kuzeydoğusunda yer alıyorsa da Ortaçağda gerek idari gerekse kültürel yönden el-Cezire bölgesinin içinde addedilmiştir.

İslami fetihten önce başlayan ve İslami fetihten sonra daha da yoğunlaşan Arap kabilelerin bu bölgeye göç etmesiyle beraber bölgede Müslüman Arap kültürü muhiti oluşmaya başlamıştı. Emeviler döneminden itibaren Arapça bölgenin yazı ve edebiyat dili haline gelmişti. Abbasiler döneminde daha da gelişen Arap kültür ve edebiyat çevresi, Hicri IV. yüzyılda bölgede kurulan Hamdaniler devleti zamanında zirve noktasına ulaşmıştır. Bu yüzyılda Doğu İslam dünyasında Arap nüfusunun mümessili olan Hamdaniler, saraylarında şair ve edipleri toplayarak edebiyatın gelişmesini desteklemişlerdir. Hamdaniler'den sonra Diyar-ı Bekr bölgesinde hüküm süren Mervaniler döneminde Siirt ve çevresinde edebi ve kültürel hayat daha da zenginleşmiştir.

Selçuklularla başlayan ve onların halefi Artuklular ve Eyyübiler ile devam eden Türk hakimiyeti döneminde Siirt ve çevresinde bir çok Türkmen aşiretinin yerleşmesiyle beraber Türk kültürü bölgede daha etkin hale gelmeye başlamışsa da

¹ el-İsfahani, II, 530-531.

² es-Sa'alibi, Yetimetu'd-Dehr, V, 300; Yakut, Mu'cemu'l-Buldan, II, 150.

³ es-Safedi, XVI, 246.

gerek Selçuklular gerekse Artuklular ve Eyyubiler zamanında olsun Arapça edebiyat ve yazı dili olmaya devam etmiştir. Artuklu ve Eyyubi devletleri döneminde Siirt ve çevresi hem kültürel hem de ekonomik ve ümran yönünden büyük bir gelişme içinde olmuştur. Bu gelişmelerin neticesinde bölgede zengin bir ilmi, edebi ve sanat çevresi meydana gelmiştir. Siirt, Hısn Keyfa, Erzen ve Tanza şehirleri edebiyatçı ve şairlerin yetiştiği önemli kültür merkezleri haline gelmişti. en-Nur el-İs'irdi, Muciru'd-Din b. Temim el-İs'irdi, İbrahim b. Lokman el-İs'irdi, el-Hatibu'l-Haskefi, Yahya b. Muhammed el-Erzeni, Mervan b. Ali b. Seleme, İbrahim b. Abdullah b. İbrahim et-Tanzi, Ziyau'd-Din Salih b. İbrahim b. Kureys el-İs'irdi ve el-Hasan b. Muhammed b. el-Kumeyt bu çevrede yetişen edip ve şairlerin başında gelmektedir.

Bibliyografya

- Ali Muhammed Codeh el-Ğamidi, **Biladu's-Şam Kubeyle'l-Ğazvi's-Salibi**, Mekke 1982.
- Aslan, Ahmet, **el-Hasan b. Esed el-Fariki Hayatı ve Şairliği**, Hr. Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 1999.
- Barhabreuse, Ebu'l-Farac, **Ebu'l-Farac Tarihi**, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, I-II.
- Becker, C.H., "Eyyubiler" , **İ.A.**, IV, İstanbul 1993.
- el-Bekri, Ebu Ubayd, **Kitabu'l-Memalik ve'l-Mesalik**, Tunus 1992, I-II.
- el-Belazuri, **Futuhu'l-Buldan**, Çev: Mustafa Fayda, Ankara 1987.
- Carl, Brockelmann, **GAL**, Leiden 1943.
- Cevvad, Ali, **el-Mufassal Fi Tarihi'l-Arab Kabli'l-İslam**, Bağdat 1993, I-X.
- Coche, Salim, "Türk Hakimiyetine Geçiş Döneminde Mardin ve Çevresi", **I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu**, İstanbul 2006.
- Çağatay Neşet, " XIII. Asır Ortalarında Cezire", **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, IV, Ankara 1953.
- Darkot, Besim, "Hısn Keyfa" , **İ.A.**, XII. İstanbul 1998.
- , "Siird" , **İ.A.** , X, İstanbul 1993.
- E. Honigmann, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul 1970.
- Ferruh Ömer, **Tarihu'l-Edebi'l-Arabi Min Matlai'l-Karni'l-Hamis el-Hicri İlel-Fethi'l-Osmani Fi'l-Meşrik**, Beyrut 1989, I-IV.
- Işıltan, Fikret, **Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan h.210 = m.825 e kadar)** , İstanbul 1960.
- İbnu'l-Azrak el-Fariki, **Tarihu'l-Fariki**, Beyrut 1963.

- İbnu'l-Esir, **el-Kamil Fi't-Tarih**, Beyrut 1982, I-XII.
- İbn Hallikan, **Vefayatu'l-A'yan**, Beyrut, 1988, I-VIII.
- İbnu'l-İmad, el-Hanbeli, **Şezaratu'z-Zeheb**, Mısır 1979, I-VIII.
- İbn Kesir, **el-Bidaye ve'n-Nihaye**, Tah: Ali Şiri, Beyrut 1988, I- XIV.
- İbn Şakir el-Kutbi, **Fevatu'l-Vefayat**, Tah: İhsan Abbas, Beyrut 1974, I-IV.
- İbn Tağriberdi, **en-Nucumu'z-Zahira**, Mısır 1956, I-XVI.
- el-İsfahani, el-Katib, **Haridetu'l-Kasr ve Ceridetu'l-Asr**, Tah: Şükrü Faysal, Dimaşk 1959.
- Katib Çelebi, **Keşfu'z-Zunun**, Beyrut 1990, I-VI.
- Kehhale Ömer Rıza, **Mu'cemu'l-Muellifin**, Beyrut 1993, I-IV.
- Guy Le Strange, **Buldanu'l-Hilefeti's-Şarkıyye**, Arapça'ya Ter: Beşir Fransis Corcis Avvad, Beyrut 1985.
- Mahmud Yeşkuri el-Alusi, **Buluğu'l-Ereb Fi Ma'rifeti Ahvali'l-Arab**, Tashih: Muhammed Behcet el-Eseri, Beyrut 1314, I-III.
- Mari b.Süleyman, **Ahbaru Batariketi'l-Kursi'l-Meşrik Min Kitabi'l-Müceddel** Roma 1899.
- Muhammed Mustafa Haddara, **eş-Şi'r Fi Sadri'l-İslam ve'l-Asri'l-Emevi**, Beyrut 1995.
- M. Sobernheim, "Hamdaniler", **İ.A.**, V., 179, İstanbul 1993.
- Oğuzoğlu, Yusuf, "Hasankeyf", **D.İ.A.**, XVI, İstanbul 1997.
- es-Saalibi Ebu Mansur, **Yetimetu'd-Dehr**, Tah: Muhammed Muhyiddin, Kahire 1965.
- Sabır Şakir, **Tarihu'l-Munaza'at Beyne'l-Irak ve İran**, Bağdat 1984.
- es-Safedi, b. Aybek, **el-Vafi Bi'l-Vefeyat**, Tah: Şükrü Faysal, Beyrut 1992, I-XX.
- Streck, M, "Erzen", **İ.A.**, IV., İstanbul 1998.
- Sevim, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara 1993.
- Şavki Dayf, **Tarihu'l-Edebi'l-Arabî V**, Kahire 1984.
- Turan Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1973.
- Welhusen, Julius, **İslamın En Eski Tarihine Giriş**, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul 1960.
- Yakut, el-Hamevi, **Mu'cemu'l-Buldan**, Beyrut, I-V.
- , **Mu'cemu'l-Udeba**, Kahire 1980, I-XVIII.
- Yınaç, Mukrimin H., "Diyarbakir", **İ.A.** III., İstanbul 1998.
- ez-Zehabi, el-Hafız, **el-İbar Fi Haberi Men Ğaber**, Tah: Muhammed Zeğlul, Beyrut, I-IV.
- ez-Zirikli, **el-A'lam**, Beyrut 1995, I-XIII.